

**O'ZBEKISTONDA JURNALISTNING HUQUQLARI, JAVOBGARLIGI,
STANDART VA ETIKASIGA NISBATAN QO'LLANILADIGAN AXLOQ VA
AMALIYOT TAMOYILLARI.***Xayriniso Jo'rayeva Shavkat qizi**Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti**"Xalqaro jurnalistika" yo'nalishi talabasi*<https://doi.org/10.5281/zenodo.7125980>

Annotatsiya: Bu maqolada O'zbekiston jurnalistlarining olib borayotgan Ishida kamchilikka yo'l qo'ymasligi uchun ba'zi bir qoidalar, jumladan, ularning huquqlari, o'zini tutish va so'zlashish etikasi, axborotni tomoshabinga yetkazib berish davomida xatoga yo'l qo'ymasligi uchun qoidalar va eslatmalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Jurnalist, axborot, etika-estetika, mass media, "Akton rejasi", malumotlar javobgarligi, jurnalistik qonunlar.

KIRISH

Bugungi axborot va texnologiyalar rivojlanayotgan zamondainsonlar ko'proq mass mediadan ko'proq foydalanadilar. Chunki insonlar dunyoning barcha xabarlaridan xabardor bo'lish uchun, o'zi qiziqqan biror ma'lumotni topish uchun, uzoq yurtlardagi yaqinlari bilan o'zaro suxbatlashish uchun, kitob o'qish, film yoki musiqa yuklash uchun va turli yo'llar orqali mass mediadan foydalanadi. Bu mass medialarda siz ko'proq yangilik olish uchun ko'plab TV, radio, internetlar orqali reportaj olib borayotgan yoki ko'plab ma'lumotlarni uzluksiz ulashadigan dasturlarni tomosha qilasiz. Bu ko'rsatuvlarni olib borayotgan jurnalistlar o'zini sahnada qanday tutishi kerak?, ularning qanday majburiyatlari bor?, kiyinish va so'zlash etikasi qanday? degan savollarni o'zlaringizga berib ko'rganmisiz? Siz o'ylaganingizdek hamma kasbda qonun qoida bo'lgani kabi jurnalistlarda ham o'z kasblarida alohida alohida qonun qoidalari bor. Ular sahnada faqat chiroyi so'zlashi yoki kiyinishi uchun tanlanishmaydi. Ularning ham ma'lum bir miqdorda qonun qoidalari bor va bu qoidalar hozirgi kunda barcha jurnalistlar uchun muhim hisoblanadi.

Avvalo jurnalist kim?

Jurnalist mehnatga oid yoki boshqa shartnomaviy munosabatlar asosida ommaviy axborot vositalari uchun xabarlar va materiallarni to'plash, tahlil etish, tahrir qilish, tayyorlash hamda tarqatishga doir faoliyatni amalga oshiruvchi shaxsdir. [1] Jurnalist o'zi tayyorlayotgan

va tarqatayotgan xabarlar hamda materiallarning haqqoniy bo'lishi uchun qonunchilikda belgilangan tartibda javobgardir.[2]

Albatta, jurnalist ko'rib turganingizdek turli media sohalarida ishlovchi shaxsdirlar va bu shaxslar ko'plab insonlarning dardlarini eshitadilar, ularga yordam berish uchun o'z ish sohadida ko'plab ma'lumotlar yig'ish va uni muommoni bartaraf qilish bo'yicha harakat qiladilar. Lekin ba'zida bazi bir shoshqaloq yoki o'z ish faoliyatini unchalik anglay olmagan jurnalistlar o'zlari uzatayotgan axborotga e'tibor berishmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Jurnalist ommaviy axborot vositalarida haqiqatga mos kelmaydigan materiallarni tarqatganlik uchun quyidagi holatlarda javobgar bo'lmaydi.

1. Agar bu ma'lumotlar rasmiy xabarlardan, normativ-huquqiy hujjatlardan yoki rasmiy statistika hisobotlari ma'lumotlaridan yoxud axborot agentliklari yoki davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining matbuot xizmatlari orqali, shuningdek ularning rasmiy veb-saytlaridan olingan bo'lsa;

2. Agar bu ma'lumotlar oldindan yozib olinmasdan efirga beriladigan mualliflik chiqishlarida mavjud bo'lsa yoki chiqishlarning so'zma-so'z takrorlanishi (stenografiya, audio-, videoyozuvi) bo'lsa. [3]

Bunday mediani tarqatish yoki sahnada o'zini qay holatda tutish jurnalistning etik va estetik majburiyatlari hisoblanadi. Jurnalistning estetik burchlari o'zida ko'plab vazifalarni oladi va bu vazifalarni to'liq egallagan jurnalist o'z jurnalistik faoliyati davomida xatoga yo'l qo'ymasligi mumkin.

Jurnalistlik etikasi va standartlari jurnalistlarga nisbatan qo'llaniladigan axloq va amaliyot tamoyillarini o'z ichiga oladi. Ommaviy axborot vositalari etikasining ushbu qismi jurnalistikaning professional "axloq kodeksi" va "jurnalistlik qonunlari" sifatida tanilgan[4]. Asosiy meyorlar va qonunlar odatda professional jurnalistika assotsiatsiyalari va xususiy bosma, televideniye, radio va internet nashrlar faoliyatida uchraydi. Butun dunyoda, jurnalistik faoliyatni qamrab oluvchi 400 ga yaqin qonunlar mavjud. Turli xil kodekslar mazmuni turli madaniy an'analardan kelib chiqqan holda bir-biridan farq qilsada, ko'pchilik kodeksdagi huquqiy va axloqiy me'yorlar jurnalistikaning umumiy elementlarni o'z ichiga oladi:

1. haqqoniylik 2. Anqlik 3. Ishonchlilik 4. Mustaqillik 5. Xolislik 6. Adolat 7. Boshqalarga hurmat 8. Jamoat javobgarligi.

Albatta bular yangilikka oid ma'lumotlarni yig'ish, tahrirlash va ommaga tarqatish jarayonida jurnalist uchun muhim axloqiy me'yor hisoblanadi[4][5][6][7].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Jurnalistlik standartlari va axloq qoidalarining aksariyat kodekslari uchun umumiy bo'lgan asosiy axloqiy me'yorlar quyidagilardir.

Haqiqiy axborot uchun aniqlik va standartlar Tahrirlash Muxbirlardan hikoya tayyorlash uchun ajratilgan vaqt va mavjud bo'sh joy va ishonchli manbalarni izlash uchun imkon qadar aniq bo'lishi lozim. O'zidagi mavjud manbalaridan to'g'ri foydalanish va suhbat yoki suhbatdan to'g'ri iqtibos keltirish va so'zlardan foydalanish. Birgina guvoh ishtirok etgan

voqealar atribut bilan xabar qilinadi. Ikki yoki undan ortiq mustaqil guvohlar ishtirok etgan voqealar fakt sifatida xabar qilinishi mumkin. Bahsli faktlar atribut bilan xabar qilinadi. Noshirning boshqa xodimi tomonidan mustaqil fakt tekshiruvini maqsadga muvofiqdir. Xatolar aniqlanganda tuzatishlar e'lon qilinadi. Ushbu tuzatishlar gazetalarda korrigendum deb ataladi, ular keyingi sonida chop etiladi. Sudda ayblanuvchilar faqat sudlanganicha, ularning jinoyatlari haqiqat sifatida qayd etilgunga qadar (ya'ni, noqonuniy sudlanganlik to'g'risida jiddiy tortishuvlar bo'lmasa) faqat "go'yo" jinoyat sodir etgan deb hisoblanadi. Fikr so'rovlari va statistik ma'lumotlar har qanday xulosani aniq ifodalash, natijalarni kontekstualashtirish va aniqlikni, shu jumladan taxmin qilingan xato va uslubiy tanqid yoki kamchiliklarni aniqlash uchun alohida e'tiborga loyiqdir. Ushbu ma'lumot orqali to'g'ri tahlil qilish va turli tarafkashliklarsiz foydalanish mumkin. Jurnalistika bugungi kunda to'g'ridan-to'g'ri va xolis ma'lumotlar asosida quriladi[8]. Bu jihatlarga e'tiborsizlik nafaqat jurnalistikaning o'zagiga zarar keltiradi. Aynan ma'lumot tarqatish va butun dunyo bo'ylab tomoshabinlarga va boshqa kuzatuvchilarga taqdim etiladigan me'yor buzilib, tomoshabinlar axloq va me'yorlarning yo'qligini ko'radi, va boshqalarni yaxshi, ishonchli ma'lumot bormi yoki yo'qligini so'rashga majbur qiladi. Noshirning boshqa xodimi tomonidan mustaqil fakt tekshiruvini maqsadga muvofiqdir. 2018-yilda "Akton rejasi" noto'g'ri ma'lumotlardan xalos bo'lish uchun ma'lumotni yanada samarali tekshirishga yordam berish uchun yaratilgan[9]. Ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy hokimiyatni sinchkovlik bilan tekshiradigan va tanqid qiladigan sifatli jurnalistika, har doim pul va hokimiyatga ega bo'lganlar tomonidan manipulyatsiya va senzura uchraydi. Shu sababli ular doimiy zaiflik holatida[10]. Bu jarayonlar Jurnalistlar o'z fikrlarini tanqidiy e'lon qilishlari uchun muammo yaratadi. Tuhmat va tuhmat haqida fikrlar Tahriqlash Haqiqatni xabar qilish deyarli hech qachon tuhmat emas[11]. Bu aniqlikni juda muhim belgisidir. Xususiy shaxslar shaxsiy daxlsizlik huquqlariga ega bo'lib, ular haqida ma'lumot berishda jamoat manfaatlariga nisbatan muvozanatli bo'lishi kerak. AQSh qonunchiligida jamoat arboblari shaxsiy daxlsizlik huquqlariga ega emaslar, bu holda, ular yomon niyatsiz xabar bergan bo'lsa, fuqarolik ishidan himoyalanaadi. Kanadada bunday imkoniyat yo'q; jamoat arboblari haqidagi xabarlar faktlar bilan tasdiqlanishi kerak. Nashriyotchilar o'z muxbirlariga qarshi ochilgan tuhmat da'volarini, odatda tuhmat sug'urtasi bilan qoplanadi. [12]

XULOSA

Bugungi kun jurnalistlari o'zlari jonli efirga chiqishar ekan yoki ba'zi bir ko'rsatuvlarida yuqorida sanalgan me'yorlarga amal qilishmaydi va bu esa o'z o'rnida juda katta xato hisoblanadi. Bunday xatolar ketidan yana xato qilish esa o'z o'rnida jurnalistning yaxshi ta'lim olmaganidan yoki o'z ustida ishlamaganidan dalolatdir.

Jurnalistlar bugungi kun axborot olamining egasidirlar va har bir jurnalist o'z estetikasini yuqorida ta'kidlanganidek foydalanishsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Jurnalistik materiallar tayyor bo'lgan taqdirda, albatta, muxarrirga ko'rsatmasdan ommaga taqdim qilmaslik maqsadga muvofiqdir.

Jurnalist o'z tayyorlagan mahsulotining sifati va uning har tomonlama yaxshi chiqqanligiga ishonch hosil qilsagina o'sha chiqarilayotgan axborot ishonchli va auriya anchagina tushunarliroq yetib bora oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLA

1. 3-modda O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 18-apreldagi O'RQ-476-sonli Qonuni tahririda — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.04.2018-y., 03/18/476/1087-son
2. 15-moddaning birinchi qismi O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 21-apreldagi O'RQ-683-sonli Qonuni tahririda — Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son
3. 15-moddaning ikkinchi qismi O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 18-apreldagi O'RQ-476-sonli Qonuni tahririda — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.04.2018-y., 03/18/476/1087-son
4. „Statement of Principles“. American Society of News Editors (ASNE). 7-aprel 2015-yilda asl nusxadan arxivlandi. Qaraldi: 28-sentabr 2022-yil.
5. ↑ „Global Charter of Ethics for Journalists“. IFJ.
6. ↑ „APME – Statement of Ethical Principles“. apme.com. 22-iyun 2008-yilda asl nusxadan arxivlandi.
7. ↑ „SPJ Code of Ethics“. Society of Professional Journalists (SPJ) (6-sentabr 2014-yil). Qaraldi: 28-sentabr 2022-yil.
8. „EBSCOhost“. web.p.ebscohost.com. Qaraldi: 28-sentabr 2022-yil.
9. ↑ Cavaliere, Paolo (December 2020). „From journalistic ethics to fact-checking practices: defining the standards of content governance in the fight against disinformation“. Journal of Media Law. 12-jild, № 2. 133–165-bet. doi:10.1080/17577632.2020.1869486.
10. ↑ Vine, Josie; Batty, Craig; Muir, Rilke (July 2016). „A question of ethics: the challenges for journalism practice as a mode of research“. Journal of Media Practice. 17-jild, № 2/3. 232–249-bet. doi:10.1080/14682753.2016.1248193.
11. ↑ „Truth Is No Longer Absolute Libel Defense“. Media & Communications Policy.
12. „Jurnalistika etikasi va standartlari“ www.uz.m.wikipedia.org Qaraldi: 28-sentabr 2022-yil.